

Портрет на концептуална икона. Образи на Христос в творчеството на Лъчезар Бояджиев

Даниела Радева, публикувано в Сп. Артизанин, бр. 3, 2017

На пръв поглед Християнството и средновековието нямат много общо със съвременното изкуство и с концептуалното изкуство в частност. За религията е важно да пази традициите с векове, докато изкуството постоянно се стреми да избързва, не само да е съвременно, но дори да предвиди бъдещето. Обичайно художниците на 20-ти и 21-ви век коментират църковната институция по начин, който за нея е неприемлив, но има и такива, които въвличат образи и теми на Християнството в теми, актуални за самото съвременно изкуство.

През 90-те години на 20ти век една група български художници, които се определят като „съвременни“, се оказват в трудната ситуация да отвоюват своето място на местната и на чуждестранната сцена. Все пак много от тях успяват да се наложат и сред тях е Лъчезар Бояджиев, при който точно темата за християнството се оказва ключът към диалога със зрителите на различни културни територии. Върху образи на Христос са основани редица негови произведения от 90-те и може би най-популярната му работа от онова време е „Кръст-поглед“ (1994). Това произведение по същество представлява автопортрет, но преди да стигне до него, зрителят минава през символично изпитание. Той вижда висока дървена конструкция с формата на кръст с няколко стъпала, които трябва да бъдат изкачени, а не както обикновено произведенията в изложба „снизхождат“, разположени са на удобна за гледане височина. Не можеш да се приближиш плътно, защото по средата е щръкнала ръкохватката на фенерче – то е ключът, неговата светлина във вътрешността на инсталацията разкрива лицето на автора и същевременно лицето на Христос, чрез два колажирани прозрачни отпечатъка. Двойствено объркващо лице на Христос с очила или пък на бял мъж от Европа с трънен венец. Получава се контакт между кръста, стълбата, фенерчето и образа, който е притеснително близо до тялото на гледащия. Тогава се изяснява, че и работата носи идеята за тяло, величествено тяло, както в църковното изкуство,

където според така наречената морална перспектива, тялото на Христос понякога се изобразява по-голямо от тези на останалите персонажи. В „Кръст-поглед”, се пресича представата за Бога с представата за художника. Вече не става дума само за автопортрет, а за събирателен образ на създаващия човек с неговия ореол от величие и страдание, който зависи от преценката на тълпата, широката или специализираната публика.

През същата 1994-та се появява „Нео Голгота”, без лица, личности и персонажи – само три гигантски мъжки костюма, аранжирани в обичайната за разпятието композиция. Няма значение дали това облекло ще посочва юпита, счетоводители или други длъжности. Тази работа не влиза буквално в темата за образа на Христос, но е съществена в логиката на Лъчезар Бояджиев при концептуалната употреба на древни символи.

Присъствието на автора в произведението със собственото му лице е ренесансов похват и ако гледаме внимателно, можем да открием очите на Лъчезар Бояджиев и в работата му „Разпятие за рибаря” от 1991-92 г. По-късно той създава още два автопортрета, на базата на превъплъщение в други личности. Това са художниците Джоузеф Косут и Гюнтер Юкер и те се появяват в серията „В чест на...” (1995) – работи, коментиращи основополагащи творби от изкуството на 20-ти век. В „Автопортрет като концептуална икона” виждаме образа на Лъчезар Бояджиев в трансформираната от него работа „Един и три стола” на Косут, която е в началото на всеки разказ за историята на концептуалното изкуство. В автопортрета в чест на Гюнтер Юкер обаче, темата отново преpraща към Християнството, заради връзките между страданието и творчеството, които Юкер прави в собствените си работи – в тях главна роля имат огромното количество забити пирони.

Но не винаги страданието, саможертвата или самонараняването са основния фокус. В края на 90-те години образът на Спасителя в работата на Лъчезар Бояджиев придобива забавна и дори иронична окраска. Паралелно с темите за вярата и концептуалното изкуство, вървят и други истории, върху които художникът създава работи – например дигиталният образ, като контрапункт на

творбата, създадена от ръката на художника. Като ориентиран към идеите на историческия концептуализъм, той не може да пропусне възможността да пресъздаде темата за ръкотворното и неръкотворното. Включително и с компютърно възпроизведени картини с позовавания към библейската история за Света Вероника и първите изображения на Христос, образувани по чудотворен начин върху уброса. Експериментите с дигитални средства провокират и работа под формата на компютърна игра, „Апокалипсис (В Манхатън земетресения няма!)” (1999). Конниците на апокалипсиса и други персонажи, директно заети от графики на Дюрер, са колажирани в електронна игра, в която трябва да бъдат ликвидирани за определено време. Ако зрителят се провали в спасяването на света, се вижда апокалиптична картина. Ако успее, се появява образът на Христос, който оповестява, че повече апокалипсис няма да има. При това ще видите, че тук, както и в някои други работи, Исус дори се усмихва. Ще го открием и като отпечатък върху тиражирани фланелки – може би първите мултипли в историята на българското изкуство.

Той ще се появи и в друга инсталация на Лъчезар Бояджиев от 1997 г., която може да се нарече обобщаваща за поредицата работи с образа на Христос. По повод биеналето в Цетине през 1997 г. художникът коментира обичайните на Запад сувенирни магазини в големите музеи и галерии, които пресъздават високото изкуство, като до голяма степен комерсиализират шедеври или художествени идеи. Работата е инсталация със заглавие “I Love Jesus”, организирана под формата на сувенирен магазин, където различните артикули всъщност са препратки към „Нео-голгота”, „Кръст-поглед”, „Завръщаща се Вероника”, едно разпятие като бронзова скулптура, където фигурата е прикована в ъгъла с лице към стената, фрагмент от инсталацията „Ново евангелие – къвър версия” (1996), както и фрагменти от най-ранната инсталация на автора на тази тема – „Укрепване на вярата”, която се датира от 1989 до 1991.

Хронологически тази работа би трябвало да е в началото на текста, също и защото създава подозрението, че от нея е тръгнала идеята за автопортрет като религиозна икона. „Укрепване на вярата” е инсталация от множество колажи на

базата на библейски изображения на Христос от Благовещението до Второто пришествие. Историята, кодирана в произведението, изнася любопитната хипотеза, че Христос е имал брат близък. Удвояването на образа му по различни визуални начини е повторено многократно по линията на разказа, като поредица от вещевни свидетелства за доказване на предположението. Основен аргумент за защита на тази теза е въпросът как да се обясни научно чудото на Възкресението. Идеята е четима за публика, която е наясно как функционира съвременното изкуство, но също и свикналите да гледат църковни икони и стенописи могат да разчетат работата като история в картинки. Освен че идеята е занимателна, тя има отношение към самото изкуство и прави връзка между християнското и концептуалното. При християнството има два начина да вярваш – схоластично или по убеждение. Схоластиката работи с логични обяснения за това, че Христос е бил реална историческа личност и това е причината за разпространеното по цял свят ревностно опазване на материални свидетелства като мощи или парчета от кръста. Да вярваш или да знаеш е и базово противоречие в основите на различни течения и тенденции в изкуството. Концептуалното изкуство например е схоластично по природа и е в противоречие на твърдението, че художествено произведение може да се възприема само сетивно, без да се подлагат на съмнение действията на художника. Така се е стигало до сериозни спекулации, особено в областта на абстракцията. Решаването на подобни въпроси на българската художествена сцена е било много актуално именно през 90-те на миналия век и дейността на Лъчезар Бояджиев има голям ефект върху приемането на концептуалните художествени методи. В „Укрепване на вярата“, разбира се, има и препратки към политическото положение на прехода и неговото отражение върху сцената на изкуството. Години по-късно Лъчезар Бояджиев продължава да работи върху темата за вярата, коментирайки и други религиозни доктрини или политически убеждения. Продължава да предизвиква зрителя чрез тези, аргументи, визуални манипулации и загадки. Всъщност работите му върху образи на Христос са само малка част от неговото творчество, което предстои да бъде представено в ретроспективна изложба в Софийска градска художествена галерия през февруари 2018 г.

Даниела Радева